

pismenost i obrazovanost romskog stanovništva

nives rebernak

centar za socijalni rad
općine novi zagreb,
zagreb, jugoslavija

primljeno prosinca 1986.

Istraživanje je pokazalo da je izrazito visok broj Roma koji su bez ijednog završenog razreda škole. No mnogi su od njih naučili donekle čitati i pisati. Mnogo je onih koji su započeli osnovno školovanje, ali su najčešće završili tek 1—2 razreda, koja su, u pravilu, neredovito pohađali. Djevojčice se češće negoli dječaci već zarana osipaju iz obveznog osnovnog obrazovanja. Od 231 ispitanika samo su 3 imali obrazovanje više od osnovnog.

Što se tiče znanja romskog jezika, Romi ga u pravilu poznaju, njime se služe i govore ga, ali ga ne pišu. To izaziva teškoće u organiziranju redovitoga ili dopunskog obrazovanja za Rome na romskom jeziku.

—> Dosad nije bilo mnogo podataka o školovanosti i pismenosti Roma, jer se malo ljudi bavilo njihovim društvenim položajem, a postojeća istraživanja bila su pretežno usmjerena na njihove običaje i vjerovanja (dakle, prije svega na etnologijsku i socioantropologijsku provenijenciju).

Godine 1974. provedeno je malo istraživanje u naselju III Struge na Žitnjaku.¹⁾ Ovo je istraživanje pokazalo da veliki broj romske djece ne ide u školu i da je najviše onih koji su prekinuli školovanje prije završenog ili po završavanju četvrtog razreda. Rajko Đurić upozorava da su Romi uglavnom bez zanimanja i zvanja te da nisu u mogućnosti zadovoljiti potrebe današnjeg vremena; pri tom je najgore to «(..) što se stanje gotovo sudbinski proteže i na mladu generaciju. Veoma je mali broj onih koji završavaju i osnovnu školu, a da ne govorimo o onima koji nastavlja ju obrazovanje u srednjoj, višoj i visokoj školi.»²⁾ Na osnovi podataka o položaju Roma u Novom Pazaru nađeno je da se u tom pogledu situacija popravila nakon rata tako da gotovo više i nema nepismenih Roma, dok je jedan s visokom školskom spremom, dvoje s višom te nekoliko sa završenom srednjom školom.³⁾

- 1) Nives Rebernak: »Romi na području grada Zagreba«, **Socijalni rad**, Zagreb, 1974, br. 2—3, str. 113—124.
- 2) Rajko Đurić: »Narod bez ičega«, **Kulturni radnik**, Zagreb, 1976, br. 3, str. 175—180.
- 3) Ejup Mušović: »Novopazarski Romi i njihove karakteristike«, **Glasnik Etnografskog instituta SANU**, Beograd, 1978, knj. 27, str. 107—113.

Tijekom travnja, svibnja i lipnja 1980. provedeno je ispitivanje djece s govornim smetnjama iz osnovne škole »A. Mihanović«, koja su bila uključena u proces rehabilitacije Centra SUVAG.⁴⁾ Gotovo sva romska djeca koja pohađaju školu morala su biti obuhvaćena tim tretmanom, što je jedan od načina kojim im se može pomoći u procesu opismenjavanja i školovanja.

Svih 10 općina u kojima je provedeno istraživanje razlikuju se po distribuciji nekih odgovora, ali je situacija u svima prilično nepovoljna. Od svih ispitanika, a to su oni stariji od 15 godina, više od osnovne škole ima samo 5 do 7 (prema anketi) osoba. Šteta je što smo mogli usporediti općine u Hrvatskoj samo s jednom u Zagrebu, a to je Dubrava, iako je bilo predviđeno da se istraživanje provede još u Peščenici i Novom Zagrebu.

1. školska sprema ispitanika po općinama

Analizu je mjerodavnije vršiti temeljem vertikalnog postupka koji je definiran omjerom:

$$VP = \frac{\text{broj anketiranih u skupini iste razine obrazovanja}}{\text{ukupan broj anketiranih u toj općini}}$$

Na ovom mjestu zanima nas distribucija ispitanika prema školskoj spremi, i to u deset navedenih općina.

Tablica 1

Školska sprema članova romskih domaćinstava, po općinama

Općine	Bez škole		Nezavršena OŠ		Završena OŠ		Više od OŠ		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Beli Manastir	19	3,8	47	11,1	15	25,0	2	11,8	83	8,3
Čakovec	32	6,3	34	8,0	5	8,3	—	—	71	7,1
Delnice	42	8,3	31	7,3	8	13,3	—	—	81	8,1
Đurđevac	53	10,5	69	15,8	5	8,3	1	5,9	126	12,5
Našice	78	15,4	16	3,8	—	—	—	—	94	9,3
Rijeka	60	11,9	97	22,9	15	25,0	4	23,5	176	17,5
Sisak	70	13,9	18	4,2	—	—	—	—	88	8,7
Slavonski Brod	53	10,5	38	9,0	3	5,0	2	11,8	96	9,5
Varaždin	65	12,9	19	4,5	1	1,7	2	11,8	97	8,6
Zagreb-Dubrava	33	6,5	57	13,4	8	13,3	6	35,3	104	10,8
Ukupno	505	100,0	424	100,0	60	100,0	17	100,0	1.006	100,0

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SRH.

4) Nives Rebernak: Socioekonomski statut djece s govornim smetnjama u osnovnoj školi »A. Mihanović« u Dubcu koja su uključena u proces rehabilitacije Centra SUVAG, Zagreb, SUVAG, 1980.

Tablica 2

Distribucija školske spreme članova anketiranih domaćinstava po općinama

U %

Općine	Bez OŠ	Nezavršena OŠ	Završena OŠ	Više od OŠ	Ukupno
Beli Manastir	22,9	56,6	18,1	2,4	100,0
Čakovec	45,1	47,9	7,0	—	100,0
Delnice	51,9	38,3	9,9	—	100,0
Đurđevac	42,1	53,2	4,0	0,8	100,0
Našice	83,0	17,0	—	—	100,0
Rijeka	34,1	55,1	8,5	2,3	100,0
Sisak	79,5	20,5	—	—	100,0
Slavonski Brod	55,2	39,6	3,1	2,1	100,0
Varaždin	74,7	21,8	1,0	2,3	100,0
Zagreb-Dubrava	31,7	54,8	7,7	5,8	100,0
Ukupno	50,2	42,1	6,0	1,7	100,0

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SRH.

Kao što je vidljivo iz tablice, općine se razlikuju međusobno po školskoj spremlj ispitanika. Naime, bez školske spremlj relativno najčešće susrećemo ispitanike u općinama Našice, Sisak i Varaždin. S druge je strane najmanje takvih ispitanika u općinama Beli Manastir, Dubrava (Zagreb) i Rijeka.

U pogledu nezavršene osnovne škole romske djece najlošija je situacija u općinama Beli Manastir, Rijeka, Dubrava i Đurđevac. Takvih ispitanika pak namanje je na području Našica, zatim Siska i Varaždina.

Ispitanika sa završenom osnovnom školom najviše je na području Belog Manastira, dok na području Našica i Siska nema niti jednog ispitanika koji ima završenu osnovnu školu.

Pretpostaviti je da će ispitanici koji su završili neki stupanj obrazovanja koji je viši od osnovne škole biti pretežno locirani u većim urbanim centrima. Dobiveni rezultati potvrđuju ovu pretpostavku. Radi se pretežno o ispitanicima iz Dubrave (Zagreb), iako ih u natprosječnom broju susrećemo i na području Rijeke, Varaždina i Belog Manastira.

Prema tome, općina Beli Manastir karakteristična je po ispitanicima koji su završili osnovnu školu, općina Našice po ispitanicima bez škole, u Slavonskom Brodu situacija je u prosjeku republike, Đurđevac »iskače« po nezavršenoj osnovnoj školi, Čakovec je prosjek, Varaždin ima najviše Roma bez osnovne škole, Sisak isto tako, Delnice su prosjek, Rijeka se izdvaja sa nešto većim brojem Roma s nezavršenom osnovnom školom i školom »višom« od osnovne, a Zagreb-Dubrava također sa školom »višom od osnovne«.

2. distribucija završenih razreda po općinama

Na ovome mjestu zanima nas distribucija broja razreda u slučaju nezavršene osnovne škole (1–7 razreda) u ispitanika i članova njihovih domaćinstava u deset navedenih općina (tablice 3 i 4).

Tablica 3

Distribucija završenih razreda u slučaju nezavršene osnovne škole (1—7 razreda), po općinama

Broj završenih razreda	Beli Manastir	Čakovec	Delnice	Đurđevac	Našice	Rijeka	Sisak	Slavonski Brod	Varaždin	Zagreb-Dubrava	Ukupno
1 razred											
N	9	4	3	15	3	13	2	8	2	4	63
%	14,3	6,3	4,8	23,8	4,8	26,6	3,2	12,7	3,2	6,3	100,0
2 razreda											
N	5	7	7	18	3	16	6	5	4	13	84
%	6,0	8,3	8,3	21,4	3,6	19,0	7,1	6,0	4,8	15,5	100,0
3 razreda											
N	10	13	4	6	8	14	2	7	3	4	71
%	14,1	18,3	5,6	8,5	11,3	19,7	2,8	9,9	4,2	5,6	100,0
4 razreda											
N	9	4	9	21	≠	30	3	6	8	15	105
%	8,6	3,8	8,6	20,0	≠	28,6	2,9	5,7	7,6	14,3	100,0
5 razreda											
N	6	2	3	3	1	7	4	7	1	5	39
%	15,4	5,1	7,7	7,7	2,6	17,9	10,3	17,9	2,6	12,8	100,0
6 razreda											
N	3	3	1	ϕ	ϕ	10	1	2	ϕ	7	27
%	11,1	11,1	3,7	≠	ϕ	37,0	3,7	7,4	ϕ	25,9	100,0
7 razreda											
N	5	1	4	4	1	7	ϕ	3	1	9	35
%	14,3	2,9	11,4	11,4	2,9	20,0	ϕ	8,6	2,9	25,7	100,0
Ukupno	47	34	31	67	16	97	18	38	19	57	424
%	11,1	8,0	7,3	15,8	3,8	22,9	4,2	9,0	4,5	13,4	100,0

Izvor: Anкета u romskim domaćinstvima SRH.

Tablica 4

Distribucija završenih razreda članova anketiranih domaćinstava, po općinama

U %

Općine	Broj završenih razreda							Ukupno
	1	2	3	4	5	6	7	
Beli Manastir	19,1	10,6	21,3	19,1	12,8	6,4	10,6	100,0
Čakovec	11,8	20,6	38,2	11,8	5,9	8,8	2,3	100,0
Delnice	9,7	22,6	12,9	29,0	9,7	3,2	12,3	100,0
Đurđevac	22,4	26,9	9,0	31,3	4,5	—	6,0	100,0
Našice	18,8	18,8	50,0	—	6,3	—	6,3	100,0
Rijeka	13,4	16,5	14,4	30,9	7,2	10,3	7,2	100,0
Sisak	11,1	33,3	11,1	16,7	22,2	5,6	—	100,0
Slavonski Brod	21,1	13,2	18,4	15,8	18,4	5,3	7,9	100,0
Varaždin	10,5	21,1	15,8	42,1	5,3	—	5,3	100,0
Zagreb-Dubrava	7,0	22,8	7,0	26,3	8,8	12,3	15,8	100,0
Ukupno	14,9	19,8	16,7	24,8	9,2	6,4	8,3	100,0

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SRH.

Kao što se vidi, završeni broj razreda u ispitanika različit je od općine do općine. Naime, u većini općina ima najviše ispitanika sa samo jednim (prvim) razredom osnovne škole (Đurđevac, Slavonski Brod i Beli Manastir), a najmanje je takvih u Zagrebu-Dubravi (što se moglo i očekivati).

Najviše je ispitanika završilo drugi razred osnovne škole u općinama Sisak, Đurđevac i Zagreb-Dubrava, a namanje u Belom Manastiru i Slavenskom Brodu. Ispitanika sa završena tri razreda osnovne škole izrazito je najveći broj u općini Našice, zatim na području Čakovca i Belog Manastira, a najmanje je na području Zagreba-Dubrave i Đurđevca. Relativno najveći broj ispitanika koji su završili četiri razreda osnovne škole nalazi se u općini Varaždin, zatim Đurđevcu i Rijeci, a najmanje je takvih u Čakovcu, Slavenskom Brodu i Sisku.

Najveći broj ispitanika sa završenih pet razreda osnovne škole nalazimo u općinama Sisak i Slavonski Brod, a najmanji u Đurđevcu i Čakovcu.

Ispitanika koji su završili šest razreda osnovne škole nema ni jednoga čak u tri općine: Našice, Đurđevac i Varaždin, dok ih najviše ima u Zagrebu-Dubravi i Rijeci. Ispitanika koji su završili sedam razreda osnovne škole najviše je u Zagrebu-Dubravi, Delnicama i Belom Manastiru, a najmanje u Čakovcu, dok u Sisku nema ni jednoga.

Tablica 5

Pismenost članova romskih domaćinstava, po općinama

	Beli Manastir	Čakovec	Delnice	Đurđevac	Našice	Rijeka	Sisak	Slavonski Brod	Varaždin	Zagreb — Dubrava	Ukupno
Nije pismen											
N	19	33	41	50	78	57	66	41	63	31	479
%	4,8	6,9	8,6	10,4	16,3	11,9	13,8	8,6	13,2	16,5	100,0
Pismen je											
N	64	38	39	76	16	119	22	55	24	73	526
%	12,2	7,2	7,4	14,4	3,0	22,6	4,2	10,5	4,6	22,6	100,0
Ukupno											
N	83	71	80	126	94	178	88	96	87	104	1.005
%	8,3	7,1	8,0	12,5	9,4	17,5	8,8	9,6	8,7	10,3	100,0

Izvor: Anкета u romskim domaćinstvima SRH.

3. škole završene nakon osnovnog školovanja

Na pitanje o završenoj vrsti škole nakon osnovne («više od osnovne škole») bilo je pretpostaviti da se neće naći mnogo ispitanika. I zaista: samo 5 ispitanika moglo je pozitivno odgovoriti.

U Rijeci je jedan ispitanik sa završenom gimnazijom, jedan s »trgovačkom« školom, jedan koji je završio školu učenika u privredi i jedan sa završenom tehničkom školom.

U Đurđevcu je jedan ispitanik završio »trgovačku« školu. Zanimljivo je da u Zagrebu-Dubravi nema niti jednog ispitanika, odnosno člana njegova domaćinstva koji je završio neku srednju školu.

4. pismenost

Pismenom se smatra svaka osoba koja zna pročitati i napisati pismo (svejedno na kojem jeziku i kojim pismom). Preko SIŽ-a za zapošljavanje tečaj dokvalifikacije završio je jedan ispitanik iz općine Varaždin, dok su dva iz Zagreba-Dubrave stekli izvanškolsko obrazovanje u JNA.

Najveći broj ispitanika koji nisu pismeni nalaze se u općinama Našice, Sisak i Varaždin, a najveći broj onih koji su pismeni u općinama Beli Manastir i Zagreb-Dubrava.

5. izvanškolsko obrazovanje

Zanimalo nas je koliko ispitanika ima izvanškolsko obrazovanje. Iz tablice vidi se da ga samo devetoro ima, a 678 nema (od ukupno 687).

Preko Narodnog sveučilišta izvanškolski se obrazovao po jedan ispitanik iz općina Čakovec, Varaždin i Delnice.

Dva ispitanika iz općina Rijeka i jedan iz općine Čakovec imaju izvanškolsko obrazovanje priznato u radnoj organizaciji.

6. školska sprema i pismenost, prema spolu

Sada nas zanima u kakvu su odnosu spol i školska sprema članova anketiranih romskih domaćinstava.

Tablica 6

Školska sprema članova romskih domaćinstava, prema spolu

Školska sprema	Žene		Muškarci		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
Bez škole	302	59,9	202	40,1	504	100,0
Nezavršena osnovna škola	183	43,2	241	56,8	424	1100,0
Osnovna škola	20	33,3	40	66,7	60	100,0
Više od osnovne škole	5	29,4	12	70,6	17	100,0
Ukupno	510	50,7	495	49,3	1.005	100,0

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SRH.

Bez škole veći je broj žena, a nezavršenu osnovnu školu ima veći broj muškaraca. Kod završene osnovne škole razlika je u korist muškaraca najizrazitija, da bi se ponovno smanjila kad se radi o ispitanicima koji imaju više od osnovne škole.

Od 510 Romkinja o čijoj smo školskoj spremi prikupili informacije, 59,2% ih je bez škole, 35,9% s nezavršenom osnovnom školom, 3,9% sa završenom osnovnom školom, a samo 1,0% s obrazovanjem višim od osnovnoškolskog. Za 495 Roma podaci su slijedeći: 40,8% s nezavršenom osnovnom školom, 8,1% sa završenom osnovnom školom, a 2,4% s nekom školom višom od osnovne.

Tablica 7

Završeni razredi osnovne škole članova romskih domaćinstava, prema spolu

Školska sprema	Žene		Muškarci		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
1 razred	28	44,4	35	55,6	63	100,0
2 razreda	38	45,2	46	54,8	84	100,0
3 razreda	32	45,1	39	54,9	71	100,0
4 razreda	42	40,0	63	60,0	105	100,0
5 razreda	17	43,6	22	56,4	39	100,0
6 razreda	11	40,7	16	59,3	27	100,0
7 razreda	15	42,9	20	57,1	35	100,0
Ukupno	183	43,2	241	56,8	424	100,0

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SRH.

Tablica 8

Završene škole članova romskih domaćinstava, prema spolu

Više od osnovne škole	Žene		Muškarci		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
Gimnazija	—	—	1	100,0	1	100,0
Trgovačka	—	—	2	100,0	2	100,0
ŠUP	—	—	1	100,0	1	100,0
Tehnička	—	—	1	100,1	1	100,0
Ukupno	—	—	5	100,0	5	100,0

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SRH.

Tablica 9

Pismenost članova romskih domaćinstava, prema spolu

Pismenost	Žene		Muškarci		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
Nije pismen	301	63,0	177	37,0	478	100,0
Pismen je	209	39,7	318	60,3	727	100,0
Ukupno	510	50,7	495	49,3	1.005	100,0

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SRH.

Sada ćemo usporediti broj razreda »nezavršene osnovne škole« (1–7 razreda) sa spolom. Samo jedan razred osnovne škole završio je veći broj žena, dva razreda također veći broj žena, kao i tri, dok četiri, pet i šest razreda ima završen veći broj muškaraca, a sedam razreda završio je podjednaki broj žena i muškaraca.

Samo pet ispitanika ima obrazovanje više od osnovne škole. Gimnaziju ima jedan muškarac, trgovačku školu dva muškarca, završenu školu učenika u privredi jedan muškarac i tehničku jedan muškarac.

Pismen je dvostruko veći broj muškaraca nego žena. Izvanškolsko obrazovanje ima više muškaraca negoli žena. Preko Narodnog sveučilišta stekli su izvanškolsko obrazovanje jedna žena i jedan muškarac.

Trojici muškaraca priznato je obrazovanje u radnoj organizaciji, dok među ženama nema nijednog takvog slučaja. Preko SIZ-a za zapošljavanje dokvalificirao se jedan muškarac (a ni jedna žena).

Izvanškolsko obrazovanje stekla su dvojica muškaraca u JNA.

7. školska sprema i pismenost, prema dobi

Bez škole pretežno su osobe starije od 35 godina, s tim da ih je sve više što su starije. Nezavršenu osnovnu školu imaju pretežno djeca i osobe stare 25–29 godina. Završenu osnovnu školu ima omladina. Više od osnovne škole ima omladina u dobi 15–29 godina (tablica 10).

Samo dva završena razreda imaju manje djeca nego odrasli i stariji ljudi. Završena tri razreda osnovne škole imaju djeca i omladina, a manje odrasli. Završena četiri razreda osnovne škole imaju odrasli, i to stariji od 45 godina, s izuzetkom kategorije 60–64 godine. Završenih pet razreda imaju djeca i omladina. Sa završenih šest razreda ima ispitanika između 20 i 34 godine. Završenih sedam razreda ima omladina od 15 godina.

Pismeni su češće ispitanici od 10 do 29 godina, što je razumljivo, jer je to poratna generacija obuhvaćena obveznim školovanjem, a stigla se opismeniti makar i uz prekid školovanja.

Predratne generacije rijetko su pismene, a izrazito su nepismeni ispitanici od 55 do 59 godina, jer ih je zahvatio rat i nije bilo mogućnosti školovanja.

Tablica 10

Pismenost članova romskih domaćinstava, prema dobi

Dobne skupine	Nije pismen		Pismen		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
5 — 9	73	15,2	60	11,4	133	13,2
10 — 14	77	16,1	107	20,3	184	18,3
15 — 19	49	10,2	96	18,2	145	14,4
20 — 24	53	11,1	78	14,9	131	13,0
25 — 29	24	5,0	54	10,2	78	7,8
30 — 34	34	7,1	39	7,4	73	7,3
35 — 39	33	6,9	28	5,3	61	6,1
40 — 44	29	6,1	26	4,9	55	5,5
45 — 49	23	4,8	14	2,7	37	3,7
50 — 54	20	4,2	9	1,7	29	2,9
55 — 59	24	5,0	4	0,8	28	2,8
60 — 64	17	3,5	7	1,3	24	2,4
65 i više	23	4,8	5	0,9	28	2,8
Ukupno	479	100,0	527	100,0	1.006	100,0

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SRH.

Najveći broj onih ispitanika koji su bez škole ujedno je i nepismen, a 1,2% ima onih koji su nepismeni iako imaju po koji razred osnovne škole («nezavršena osnovna škola»).

Od ispitanika koji su pismeni iako su bez škole, 6,1% ipak je pismeno. Svi ostali ispitanici koji su pismeni imaju ili nezavršenu osnovnu školu ili pak »više od osnovne škole«.

Svi oni koji su bez škole ujedno su i bez ikakva izvanškolskog obrazovanja. Izvanškolsko obrazovanje preko Narodnog sveučilišta nema ni jedan ispitanik »bez škole« i »s osnovnom školom«. No takvo obrazovanje ima jedan s »nezavršenom osnovnom školom« i jedan koji ima »više od osnovne škole«.

Izvanškolsko obrazovanje, priznato u radnoj organizaciji nema niti jedan ispitanik koji je »bez škole« i niti jedan koji ima »više od osnovne škole«, ali ima jedan »s nezavršenom osnovnom školom« i dvojica koji imaju osnovnu školu«. Preko zajednice zapošljavanja izvanškolsko obrazovanje kao dokvalifikaciju ima samo jedan ispitanik koji ima »više od osnovne škole«.

Izvanškolsko obrazovanje stečeno u JNA imaju dvojica ispitanika (jedan s »nezavršenom osnovnom školom« i jedan s »osnovnom školom«).

8. poznavanje romskog jezika

U Belom Manastiru svi ispitanici znaju romski. U Našicama niti jedan ispitanik ne zna ni govoriti ni pisati romskim jezikom.

Tablica 11

Poznavanje romskog jezika u ispitanika, po općinama

Općina	Niti govori niti piše		Samo govori		Piše i govori		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Beli Manastir	—	—	15	10,5	4	16,7	19	8,3
Čakovec	2	3,2	19	13,3	—	—	21	9,1
Delnice	2	3,2	14	9,8	4	16,7	20	8,7
Đurđevac	12	19,0	10	7,0	3	12,5	25	10,9
Našice	19	30,2	—	—	—	—	19	8,3
Rijeka	18	28,6	18	12,6	9	37,5	45	19,6
Sisak	—	—	21	14,7	—	—	21	9,1
Slavonski Brod	7	11,1	11	7,7	2	8,3	20	8,7
Varaždin	1	1,6	17	11,9	2	8,3	20	8,7
Zagreb-Dubrava	2	3,2	18	12,6	—	—	20	8,7
Ukupno	63	100,0 (27,4)	143	100,0 (62,2)	24	100,0 (10,4)	230	100,0 (100,0)

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SRH.

U Slavonskom Brodu, Đurđevcu i Rijeci relativno dosta ispitanika ne poznaje romski jezik.

U općini Sisak svi ispitanici govore romski, ali ga ne pišu; za Siskom slijede općine Zagreb-Dubrava, Čakovec, Varaždin, Beli Manastir i Delnice s velikim brojem ispitanika koji govore romski. Ostale su općine na razini prosieka republike.

U općinama Beli Manastir, Delnice i Rijeka najveći je broj ispitanika koji i govore i pišu romskim jezikom. Ostale su općine opet prosječne, a u općinama Našice, Čakovcu i Sisku nitko ne zna ni govoriti ni pisati romskim jezikom.

Prema tome, općina Sisak karakteristična je po tome što svi ispitanici govore romski, ali ga ne pišu. Slične su prilike u Belom Manastiru, Čakovcu, Zagrebu-Dubravi, Varaždinu i Delnicama, u prosjeku su Slavonski Brod, Đurđevac i Rijeka, a Našice »iskaču« jer niti jedan ispitanik ne poznaje romski jezik.

Tablica 12

Poznavanje romskog jezika, prema spolu

Poznavanje romskog jezika	Žene		Muškarci		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
Niti govori niti piše	22	34,9 (35,5)	41	65,1 (24,4)	63	100,0 (27,4)
Samo govori	38	26,6 (61,3)	105	73,4 (62,5)	143	100,0 (62,2)
Piše i govori	2	8,3 (3,2)	22	91,7 (13,1)	24	100,0 (10,4)
Ukupno	62	27,0 (100,0)	168	73,0 (100,0)	230	100,0 (100,0)

Izvor: Anketa u romskim domaćinstvima SRH.

Podaci ukazuju na razlike između spolova s obzirom na poznavanje romskog jezika. Veći broj žena negoli muškaraca ne govori i ne piše romskim jezikom. Podjednak broj žena i muškaraca (samo) govori romskim jezikom. Muškarci su izrazito u prednosti pred ženama kad se radi o tome pišu li i govore li romskim jezikom – tj. »obrazovaniji su«.

Evo podataka o distribuciji govorenja romskim jezikom po dobnim skupinama ispitanika (tablica 13).

Kao što vidimo iz predočene tablice 13 onih koji niti pišu niti govore ima najviše u dobnoj skupini 35–44 godine.

Ispitanika koji i govore i pišu romskim jezikom najviše ima u najmlađoj dobnoj skupini (1–24 godine).

Istraživanjem smo također utvrdili da ispitanici koji se nalaze u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici izrazito češće i govore i pišu romskim jezikom za razliku od onih koji nisu u braku.

Nadalje, veći broj ispitanika koji su bez škole ne govore i ne pišu romskim jezikom, te više ispitanika koji imaju 1–4 razreda osnovne škole i govore i pišu romskim jezikom. Veći broj nepismenih ispitanika govori romskim jezikom od onih koji su pismeni.

Bilo je pretpostaviti da će biti veći broj pismenih ispitanika u kategoriji onih koji pišu i govore romskim jezikom; međutim iz podataka se vidi da ima onih koji su u kategoriji nepismenih ali su se izjasnili da pišu i govore romskim jezikom.

Oni koji ne poznaju romski jezik najčešće su se selili iz naselja u naselje. Vjerojatno im je ta činjenica (što nisu bili stalno naseljeni u selu) onemogućila brojnije okupljanje, a bilo je manje mogućnosti za organizi-

Tablica 13

Poznavanje romskog jezika, prema starosti ispitanika

	Starost										Ukupno	
	1—24		25—34		36—44		45—54		55 i više		N	%
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Niti govori niti piše	10	15,9	18	28,6	19	30,2	5	7,9	11	17,5	63	100,0
Samo govori	19	13,3	37	25,9	32	22,4	25	17,5	30	21,0	143	100,0
Govori i piše	9	37,5	10	41,7	3	12,5	—	—	2	8,3	24	100,0
Ukupno	N	38	65	54	30	43	230					
	%	16,5	28,3	23,5	13,0	18,7	100,0					

Izvor: Anкета u romskim domaćinstvima SRH.

ranje brojnijih susreta Roma i za školovanje, odnosno opismenjavanje. To potvrđuje kategorija onih koji samo govore ali ne pišu romski, jer su se upravo oni najviše selili iz naselja u naselje unutar jedne općine.

Romskim jezikom češće pišu i govore pretežno oni koji su rođeni u naselju u kojem su zatečeni prilikom ispitivanja. Vjerojatno je riječ o većim naseljima gdje se to stanovništvo stabiliziralo, pa je imalo više mogućnosti a i priliku da usvoji i govorni i pisani jezik, za razliku od onih kod kojih su te mogućnosti i prilike upravo zbog seljenja bile manje.

Nives Rebernak:

The Literacy and Education of the Romany Population

Summary

The research project showed that a very great number of Romanies do not even have one year of schooling. Nevertheless, many of them have learned how to read and write to a certain extent. There are many who started primary school, but in most cases only finished one or two forms, which they as a rule did not attend regularly. Girls drop out of compulsory primary education early more often than boys. Of the 231 respondents, only 3 had an education higher than primary.

As a rule, Romanies know the Romany language, they use and speak it, but cannot write it. This causes difficulties in organizing regular or additional education for Romanies in the Romany language.

Грамотность образование цыганского населения

Резюме

Проведенные исследования указывают на высокий уровень численности цыганского населения без оконченного хотя бы одного класса начальной школы. Однако, многие из них выучились отчасти читать и писать. Все еще преобладают лица начавшие учиться и закончившие лишь 1 до 2 класса нерегулярно посещаемой начальной школы. Отмечен сильный отлив из обязательного начального образования среди девочек которые раньше мальчиков прерывают образование. Из 231 опрошенных лиц только у 3 было образование выше начального.

Относительно знания цыганского языка, цыгане, как правило, говорят по цыгански однако не умеют писать на этом языке. Отсюда и возникают многочисленные затруднения в отношении регулярного и дополнительного образования этого населения.